

BURSA HAMİDİYE MEDRESE-İ MUALLİMİNİ

Hasan Basri ÖCALAN*

ÖZET

Türk eğitim tarihinde öğretmen yetiştirmekle ilgili ilk önemli teşebbüsler 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ile başlatılmıştır. Ancak öğretmen yetiştirmekle ilgili maddelerin bu nizamnâmeye dahil edilmesi, 22 Şubat 1867 tarihinde Fransız Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ne verdiği notadan kaynaklanmaktadır. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nde öğretmen okulu "Mekâtib-i Âliye" yani Yüksek Okul olarak sınıflandırılmıştır. Nizamnâme'nin 57 ila 67 arasındaki maddelerde Dârümuallimîn ile ilgili, 68 ile 78 arasındaki maddelerde de ise Dârümuallimât ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. II. Meşrutiyet öncesinde ise, öğretmen yetiştirmek için Mederese-i Muallimîn adlı kurumların açılıp yaygınlaştırılması söz konusu olmuştur. Bu okulların kurulmasındaki amaç köy ibtidâilerine öğretmen yetiştirmektir. Zira daha önce öğretmen yetiştirmek için kurulan okullara yeterince ilgi olmadığından böyle bir alternatif okul kurulması gündeme getirilmiştir. Bu konudaki tek Mederese-i Muallimîn, 1906 yılında açılan ve bir müddet öğretime devam eden Bursa'daki Hamidiye Mederese-i Muallimîn'i dir. Söz konusu medrese ibtidâ (ilkokul) okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla yatılı olarak açılan bir yüksekokuldur.

Medrese-i Muallimîn, Bursa'da 1906 tarihinde, Karaağaç mahallesinde elli öğrenci kapasite ile eğitim-öğretime başlamıştır. Okulun öğrenim süresi üç yıl olup, yanında mezun olacak öğrencilerin uygulama yapabilmeleri için bir de ibtidâ kısmı mevcuttur. Okulun kuruluş amacı olarak, "çocukları eğitecek muallimlerin en iyi şekilde eğitilmeleri" hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için de okulun yatılı olması ön görülmüştür. Üçüncü senede öğrenciler, nöbetleşe olarak Medrese-i Muallimîn'in yanındaki ilkokulda muallimlik yaparak tecrübe kazanacaklardır. Türkiye'de modern eğitime geçiş sürecinde öğretmen yetiştirme

---

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
habasri@uludag.edu.tr

kurumlarından birisi olan Medrese-i Muallimîn'in kuruluşu, öğretim müfredatı ve diğer yönleriyle araştırılması, Türk eğitim tarihi açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, II. Abdülhamid, Bursa, Medrese-i Muallimîn.

ABSTRACT

Hamidiye Medrese-i Muallimîn in Bursa

The first important attempts in the history of Turkish education were made with 1869 dated Regulation of the Ministry of Education of the General Staff (Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi). However, the inclusion of these teacher training-related substances in this regulation derived from the note that French Government gave to the Ottoman Empire in 22 February 1867. The teacher's training school was classified as "Mekâtib-i Aliye", that is to say college, in 1869 dated Regulation of the Ministry of Education of the General Staff. The articles from 57 to 67 of Nizamnâme were about regulations on Dârümuallimîn and the articles from 68 to 78 were about regulations on Dârümuallimât. Before the 2nd Constitutional Monarchy, the opening and dissemination of the institutions, named Medrese-i Muallimîn, to train teachers were concerned. The purpose of the establishment of these schools was to train teachers for village schools. Because there wasn't enough interest to the previous schools founded to train teachers, the establishment of such an alternative school was brought to the agenda. The only Medrese-i Muallimîn on this subject, which opened in 1906 and continued education for a while, was Hamidiye Medrese-i Muallimîn in Bursa. The madrasah in question was a boarding college which opened on the purpose to train teachers for ibtidâi (primary school).

Medrese-i Muallimîn, in Bursa in 1906, began education with a capacity of fifty students in Karaağaç neighbourhood. The education period of the school was three years and a primary school next to the Medrese-i Muallimîn was available for graduates to practice. The purpose of the establishment of the school 'Training the teachers in the best way who would educate children' was determined as target. To achieve this, the school was foreseen to be as a boarding school. In the third year, students would gain experience by teaching in turns at the school next to Medrese-i Muallimîn. The establishment and curriculum of Medrese-i Muallimîn, which is a teacher training institution in the process of transition to modern education, and investigation of it with its other aspects are important for the history of Turkish education

Key Words: Modernization, Abdülhamid II, Bursa, Medrese-i Muallimîn.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren eğitim sahasında köklü değişikliklerin yapıldığı bilinmektedir. Bu konuda, II. Abdülhamid devrinde hem yeni açılan farklı okullar, hem de bu okullar ve diğer okullarda uygulanan müfredat programlarında önemli çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu yeniliklerden birisi de daha önce başlanan ve II. Abdülhamid devrinde de devam eden öğretmen yetiştirme programlarının uygulanmaya konulmasıdır. Türk eğitim tarihinde öğretmen yetiştirmekle ilgili ilk öğretmen okulu “Darümuallimîn” adıyla 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul Fatih'te Ahmet Kemal Bey tarafından açılmıştır. Bu okulun adı daha sonra Darümuallimîn-i Rüşdî olarak da anılmıştır¹. Bu tarihten sonra 1868 tarihinde Darümuallimîn-i Sıbyan adıyla bir okulun açılışına kadar öğretmen yetiştiren başka okul açılmamıştır. 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi ile bu iş kanunlaştırıldıktan sonra, ancak 1874 senesinde “İstanbul Darümuallimîn'i” adıyla bir öğretmen okulu açılmıştır². Söz konusu nizamnâmeye öğretmen yetiştirmekle ilgili maddelerin dahil edilmesinin, 22 Şubat 1867'de Fransız Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ne verdiği notada yer almasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bahsi geçen notada öğretmen yetiştirme meselesinin yanı sıra Hıristiyan okullarının korunması, bu konuda yeni okulların açılması, Osmanlı coğrafyasındaki okulların karma hale getirilmesi, herkesin istifade edebileceği kütüphanelerin açılması gibi konular da vardır³. Nizamnâmenin getirdiği yeniliklerden biri okulların muhtelif kısımlara ve derecelere ayrılması ve bunlar arasında öğretmen okullarının “*Mekâtib-i Âliye*” yani Yüksek Okul olarak sınıflandırılmasıdır. Nizamnâme'nin 51 maddesinde “*Mekâtib-i Âliye Dârümuallimîn ve Dârümuallimât ile Fünûn ve Sanayî-i muhtelif mektepleridir*” denilmektedir. 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnâmesinin 57–67 arasındaki on maddede Dârümuallimîn'e, 68 ile 78 arasındaki maddelerde de Dârümuallimât'a yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak İstanbul'da rüştiye, idadî ve sultanı bölümleri olan büyük bir Dârümuallimîn kurulacaktır⁴. Nizamnâme ile Osmanlı eğitim tarihinde öğretmen yetiştirmek için ciddi adımlar atılmış, bundan sonra eğitim

---

¹ Akyüz Yahya, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, *Türkler*, Editörler: Hasan celâl Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, cilt. XV, s. 16.

² Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK yayını, Ankara 1999, s. 145-146; Koçer, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, 1970, İstanbul, s. 146; Yelkenci, Ömer Faruk, *Türk Modernleşmesi Ve II. Abdülhamid’in Eğitim Hamlesi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012, s. 161.

³ Altın, Hamza, “1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi Ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13:1 (2008), s. 273.

⁴ Altın, agm, s. 276.

sahasında yapılan çalışmaların da bu nizamnâmenin temeli üzerine kurulmuştur. Nizamnâmede ayrıca öğretmenlerin iyi yetişmeleri ve itibarlarının artırılması için gerekli tedbirlerin alınması da öngörülmüştür.

Öğretmen yetiştirme konularında da çeşitli düzenlemeler yapan 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi, II. Meşrutiyet Devri'nde hala yürürlükte idi. Meşrutiyet hükümetleri buna alternatif olarak, Maârif-i Umumiye Kanun Layihası'nı 3 fasıl ve 220 madde halinde kanunlaştırdılar. Bu devirde 1869 tarihli Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'ne göre daha önce kurulan Dârümuallimîn-i Rüşdî, Dârümuallimîn-i Sıbyan ve Dârümuallimât adlı öğretmen okullarından başka sonradan kurulan kurumlar şunlardır:

- 1-Meşe-i Muallimîn,
- 2-Ana Muallime Mektebi,
- 3-İnas Dârülfünûnu,
- 4-Medrese-i Muallimîn⁵.

Yukarıdaki sıralamada görüldüğü gibi Meşrutiyet devrinde açılıp yaygınlaştırılması düşünülen ve öğretmen yetiştiren kurumlardan biri de Mederese-i Muallimîn'dir. Bu okulların kurulmasındaki amaç köy ibtidâilerine öğretmen yetiştirmektir. Zira daha önce öğretmen yetiştirmek için kurulan okullara yeterince ilgi olmadığından böyle bir alternatif okul kurulması gündeme getirilmiştir. Devlet, Mederese-i Muallimîn açarak dârümuallimînlere gitmek istemeyen öğrencileri buraya çekmeyi, dolayısı ile taşrada öğretmen sayısını artırmayı hedeflemiştir⁶. Nitekim Hudavendigâr Maârif Müdürlüğü'nden Maârif Nezareti'ne yazılan bir yazıda söz konusu okulun açılmasının amaçları şu şekilde sıralanmaktadır: “Dârü'l-Muallimîn-i İbtidâilerine mahsus ders programı derece-i ihtiyâcin Bursa Hamidiye Medrese-i Muallimîn'i hakkında vuku' bulan ma'rûzâtın icâb ettirdiği üç sene müddetde te'mîn edilecek derece-i tahsilin pek derûnunda olup köylerdeki mekâtib-i gayr-i müslimeye varıncaya değin mevcûd olan muallimlerin kısm-ı a'zamı i'dâdî hatta bazıları dahi âlî derecesinde tahsil görmüş zevât olacağından ve ala'l-ekser şimdiye kadar dârül'l-muallimîn-i mezkûrdan me'zûn olanların derecât-ı efrâzı ta'yîn ve iğrâm olan livâ ve kazalarda kâfi görülemediğinden ders programının hâl ve ihtiyaca göre daha mükemmelce bir hâle ifrağına ve üçüncü senede az ders çok tatbîkât ve

---

⁵ Altın, Hamza, “Osmanlı Son döneminde Muallim Okulları Dışındaki Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Genel Bir Bakış”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1 (2011), s. 12-22.

⁶ Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim*, s. 155.

amelîyyât görmelerine mecbûriyyet hâsıl ve bu da pek fevâid ve mühassehat te'mînini kâfil olduğu gibi..."⁷

Bu yazıdan açıkça anlaşıldığı üzere mevcut öğretmen okullarından özellikle Dârü'l-Muallimîn-i İbtidâîlerinden mezun olanların iyi derecede yetişmediği belirtilmekte ve belgenin devamında da Medrese-i Mu'allimîn'in yanına bir ibtidaî mektebi açılarak, üçüncü senede dersten ziyade uygulama ve staja önem verileceği ifade edilmektedir.

Medrese-i Muallimîn'in açılmasındaki temel amaçlardan biri de köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmektir. Bundan dolayı okulun ders programı dinî, millî ve sosyal gayelere uygun olacağı hedeflenmiştir. Çünkü şehirlerde bulunan öğretmen okulları şehir ilkokullarına göre öğretmen yetiştiriyor ve bu okullardan mezun olanlar köylere bile gitmiyorlardı⁸. Bu amaca yönelik olarak kurulan, II. Meşrutiyet'in ilanından iki sene önce açılıp, daha sonra da bir müddet öğrenimine devam eden tek örnek Bursa'daki Hamidiye Medrese-i Muallimîn'idir. Zira 12 Aralık 1913 tarihli Sabah gazetesinde yazılan bir habere göre, Uşak'ta 1913 tarihinde "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" tarafından açılması tasarlanan Medrese-i Muallimîn'in; mutfak, yemekhane, derslikler ve her bir odada üçer kişi olmak üzere 40 kişilik bir yatakhanelen ibaret olduğu yazılmıştır. Uşak'ta okulun açılıp açılmadığı konusunda bilgiler olmadığı belirtilmektedir⁹.

Hamidiye Medrese-i Muallimîn'i Bursa maârif tarihinde istisnai bir durum arz etmektedir. Zira Tanzimat devrinde İstanbul dışına çıkarılamayan maârif hizmetleri, ancak 1878 tarihinden sonra taşraya kadar götürülmüştür. Buna paralel olarak taşrada maârif teşkilatı da kurulmaya başlanmıştır. İlk defa 1881'de Yanya Maârif müdürlüğüne bir zatın atandığı kayıtlarda geçmekteyse de, 1879 (1297) tarihinde Bursa'ya maârif müdürü tayin edildiği salnamede geçmektedir¹⁰, ki bu kayda göre Osmanlı Devleti'nde ilk defa maârif müdürü Bursa'ya tayin edilmiştir. "Bin ikiyüz doksan yedi târihinde vilâyet-i celîleye ilk def'a olarak maârif müdürü tayin buyruldu. O vakitler henüz vâridât-ı maârif tayin ve tahakkuk, mektebler ta'addüd ve kesb-i salâh edememiş olduğundan eşrâf ve ulemâ-i memleketden mürekkeb bir meclis-i maârifde maârif müdürü de hazır bulunarak bazı müzâkerât ve islahâtda bulunur idi."¹¹

⁷ BOA, MF. MKT., Dosya No:993, Gömlek Sıra No:1, Orijinal Kayıt No:85384. (3 Rebiülevvel 1324/26 Mayıs 1906)

⁸ Ergün, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara, 1996, s. 442.

⁹ Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, s. 442.

¹⁰ Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim*, s. 38, 40.

¹¹ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 328.

İstanbul'dan sonra Bursa'da 1300/1882-83 tarihinde ibtidaîye ve sıbyan mektebine muallim yetiştirmek üzere bir Darümuallimîn kurulmuş ise de, söz konusu okulun ihtiyacı karşılayamamasından, leyfî (yatılı) bir "medrese-i muallimîn"ın kurulmasına karar verilmiştir. Bu okulda okuyan öğrencilerin okulda buldukları müddetçe iyi bir şekilde eğitim almaları için büyük yatırımlar yapılmış, aldıkları eğitimi tecrübe etmeleri ve uygulamaları için de, okulun yanına bir de ibtidaî açılması ve her iki okulun adının "Hamidiye" olarak isimlendirilmesi kararlaştırılmıştır.

Okulun Bursa'nın Karaağaç Mahallesinde daha önce Fransız okulu yapılmak üzere başlanan, ancak vazgeçilen binada açılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu bina hazine adına satın alınmış, yatılı bir Medrese-i Muallimîn ile yanına bir de uygulama okulu olmak üzere İbtidaî Mektebi açılmasına başlanmıştır. Ancak okulun üzerinde kurulduğu arsası okulun genişletilmesine imkân vermediğinden, okulun bitişiğindeki evin de okula dahil edilmesi istenmiştir. Üstelik bu ev okul binasına çok yapışık olduğu için okul binasına gerekli ışık ve havayı da engellediğinden bahçesi ile beraber 54.000 kuruşa istimlak edilerek, okul binasına dahil edilmesi talep edilmiştir¹². Okulun inşaatına başlandıktan sonra müteaddid defalar saraydan inşaatın erken bitirilmesi için para istenmiştir. Okulun açılmasına yakın Hudavendigâr Vilayeti Maârif Müdürlüğü ile Maârif Nezareti arasında yapılan yazışmalar sonucu okulun bütçesinin şu şekilde olması kararlaştırılmıştır:

Bursa Hamidiye Medrese-i Muallimîn İle Yanındaki İbtidaî Mektebin Bütçesi

17 Haziran 1322/30 Haziran 1906 tarihinde Komisyon tarafından tanzim edilmiştir¹³.

---

¹² BOA, İ.HUS., Dosya:142, Gömlek Sıra No:70, Orijinal No: 1324 (24 Rebiülahir 1324/17 Haziran 1906).

¹³ MF. MKT., Dosya No:993, Gömlek Sıra No:1, Orijinal Kayıt No:85384.

Görev	Aylık	Senelik
Müdüriyet (ders ile beraber)	600	
Muavinlik (ders ile beraber)	500	
Muallimlik	400	
Dahiliye memuru	250	
Hatt muallimi	100	
Resim muallimi	100	
Tababet	100	
Aşçı ve yamağı	250	
4 Hademe, 1 kapıcı	480	
TOPLAM	3.130	37.560
Me'kûlat 50 talebe 10 memur nefer başı	700	42.000
Tenvirat		3000
Mahrukât		5000
Mesârif-i mütefarrika ve ecza-i tıbbiye		2800
Çamaşırhane mesârfi		1298
Sigorta bedeli		1542
TOPLAM		93.200
MEKTEB-İ İBTİDÂİ-İ HAMİDİYE		
Muallim-i evvelik	280	
Hademe	120	
Toplam	390 (400)	3740
Mesârif-i mütefarrika ve tevzi-i mükafat		1060
Genel Toplam		99.000

Yukarıdaki bütçe 10 Mayıs 1322 (23 Mayıs 1906) tarihinde Hudavendigâr Vilayeti Maârif Müdürlüğü tarafından tanzim edilerek Dersaadet'e gönderilmiştir. Bütçede sigorta bedeli olarak ayrılan meblağla ilgili 1 Cemaziyelevvel 1324 (23 Haziran 1906) tarihinde yeni bir yazı yazılarak sigorta şirketlerinin sigorta bedellerine zam yaptığı ve bütçede medresenin binası için 5.000 Osmanî lirası kıymet biçilmiş olduğu, bir senelik sigorta bedeli olarak da 1542 kuruş konulduğuna işaret edilmektedir. Ancak sigorta kumpanyalarının fiyatları artırarak her lira için 15 para ücret istedikleri, buna göre sigorta bedelinin 1926 kuruş 30 paraya çıkacağı belirtilmektedir. Bu miktarın bütçeye konulması talep edilmiş ise de, komisyon yazdığı cevabi yazıda, bunun mümkün olmadığını, sigorta şirketlerinin yeniden fiyat ayarlaması yapmalarının beklenmesi, ya da mevcut bütçeden tasarruf yapılarak artan farkın ödenme yoluna gidilmesi tavsiye edilmektedir¹⁴.

Okulun açılışından bir sene sonra yani 1324/1907 senesinde ise Bursa vilayetinin gelirlerinden Maârif müdürlüğünün bütçesi ve söz konusu okula ayrılan miktar aşağıdaki gibidir:

¹⁴ BOA, MF. MKT., Dosya No:947, gömlek Sıra no:72, Orijinal Kayıt no:80175.

Vilayet Maârif idaresi	72.550
Merkez-i Vilayet Mekteb-i İ' dad-i Leylîsi	297.810
Merkez-i Vilayet Hamidiye Medrese-i Muallimîn leylîsi ve merbutu Hamidiye Mekteb-i İbtidâîsi	99.000
Mekâtib-i gayr-i müslime lisân-ı Osmanî muallimleri	6.840
Karesi, Kütahya, Karahisar, Ertuğrul ve Söğüt neharî i' dadileri	233.000
Otuzaltı bâb mekteb-i rüşdî	312,880
Dört bâb mekteb-i ibtidâî	16.740
Yekûn	1.028.820 kuruş ¹⁵

1325/1908 yılı Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesine göre ise Bursa vilayetinin gelirlerinden Maârif müdürlüğüne ayrılan paylar aşağıdaki gibidir:

Vilayet Maârif İdaresi	75.000 kuruş
Merkez-i Vilayet Mekteb-i İ' dad-i Leylî	305.010
Merkez-i Vilayet Hamidiye Medrese-i Muallimîn leylîsi ve merbutu Hamidiye Mekteb-i İbtidâîsi	99.000
Mekâtib-i gayr-i müslime lisân-ı Osmanî muallimleri	6.840
Karesi, Kütahya, Karahisar, Ertuğrul ve Söğüt neharî İ' dadileri	222.768
Otuzaltı bâb mekteb-i rüşdî	308,530
Dört bâb mekteb-i ibtidâî	16.740
Yekûn	1.034.438 kuruş ¹⁶ .

1906-1908 yılları arasında okula ayrılan bütçenin değişmediği görülmektedir.

Bütçe komisyonuna sunulan bir başka belgede okulda görev yapacak personel ile alacakları ücretler ve ders programlarının da ekte olduğu bildirilmesine karşılık, belgelerde okulun ders programlarına rastlanılmamıştır. Okulda görev yapacak personelin görevi, eski görevleri ve alacakları maaşlara ilişkin cetvel ise şu şekilde tanzim edilmiştir¹⁷:

¹⁵ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1324, s. 587.

¹⁶ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, S. 329.

¹⁷ BOA, MF. MKT., Dosya No:993, Gömlek Sıra No:1, Orijinal Kayıt No:85384. (19 Haziran 1322/2 Temmuz 1906)

Eski görevi	İsmi	Yeni Görevi	Maaşı
Karahisar-i Sahib İdadisi muallimi (Edebiyat şubesi mezunu)	Abdurrezzak Efendi	Hamidiye Medrese-i Muallimîn müdürü	600
İnegöl Rüşdiyesi muallim-i evveli	Kadri Efendi	Müdür muavini	500
Muallim-i daimi (Edebiyat şubesi mezunu)	Hafız Mehmed Efendi	Muallim-i dâimi	400
Bursa İdadisi anbar memuru	Naim Efendi	Vekiliharc ve kâtib	350
Dahiliye memuru			250
Darümuallimîn hatt muallimi	Abdurrahman Efendi	Hat muallimi	100
Nafia kondüktörlerinden	Rıza Efendi ¹⁸	Resim muallimi	100
Mekteb-i İdadi Tabibi	Petros Efendi	Tabebet	100
		4 Hademe her birine	125
		Açşı ve yamağı	250
Hudavendigâr Maârif Müdürlüğü katibi	Refiki Abdurrahman Efendi	Anbar memuru	250
Hisar'da Hamidiye Mektebi muallim-i sânisî	İsmail Efendi	İbtidai muallimi	250

Yapılan yazışmalar, ayrılan bütçe ve alınması kararlaştırılan görevlilerin belirlenmesinden sonra okul 19 Ağustos 1322/1 Eylül 1906 günü açılmıştır¹⁹.

Okulun açıldığı cadde. (Dostoğlu, c:I, s. 395)

¹⁸ Bu göreve teklif edilen Rıza Efendi'nin tayin edilmesi için yaptığı resim örneğinin görülmesi kararlaştırmıştır.

¹⁹ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 337; Girgin, İsmail, *20. Yüzyıl Başlarında Bursa'da Eğitim Öğretim Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 69.

Hamidiye Medrese-i Muallimîn'in Resmi açılış töreni.
(Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Sene: 1325, s. 75)

Bursa'da kurulan Medrese-i Muallimîn, ibtidâî (ilkokul) okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla yatılı olarak açılan bir yüksekokuldur. Okul açılınca daha önce açılan Dârümuallimînler bünyesinde yer alan ibtidâî şubesi lağv edilmiştir. Yeni kurulan okulun öğretmen ve memurlarının da Maârif Nezaretince tayin edilmesi kararlaştırılmıştır²⁰.

Okulun açılış haberi o dönemin önemli yayın organlarından Servet-i Fünûn'da şu şekilde verilmektedir:

“Ahîren Burusa'da nâm-ı nâmi-i Cenâb-ı cihân-bânî'ye izâfette tevsîm olunan ve resm-i küşâdî icrâ kılınan Medrese-i Muallimîn mekâtib-i ibtidâiyye için muktedir muallimler yetiştirmek üzere te'sîs edilmiş bir mekteb-i âlî olup leylî olarak elli talebe kayd ve kabüle müsâid bir sûretde tertîb olunmuş ve müddet-i tahsiliyye üç seneden ibâret olunmuştur. Medrese-i Muallimîn'in bir de ibtidâî kısmı bulunup muallimlik tahsil edenler üçüncü senede münâvebe ile burada tedrîsâtta bulunarak böylece mümârase kesb eyleyeceklerdir. İbtidâî kısmına şimdilik yüz ve îcabı hâlinde ikiyüz şâkird kabul edilecektir.

Mekteb Burusa'nın Karaağaç mahallesinde ve güzel bir mevkide inşâ edilmiştir. Arsasıyla birlikte mesârif-i inşâiyyesi üçyüz bin kuruş raddesindedir. Sâye-i Terekkiyât-vâye-i Cenâb-ı mülûkânede mükemmelen

²⁰ Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Sene: 1324, s. 252.

vücuda gelen bu mektebin resm-i küşâdı Maârif Müdürü saadetlü Azmi Bey Efendi hazretleri tarafından îrâd edilmiş olan nutuk, mektebin ehemmiyetine ve sûret-i tertibine dâir malûmâtı muhtevî olmasıyla ber-vech-i zîr nakl ederiz:”

سایه مداروایه حضرت خلائقار احمد بروسمده جدیداً تأسیس و بنا ایلمدیگ بوکره رسم کنادی اجرا ایلمش و نام اقدسی چاپ شهریاریه ایضاً ترمیم لکنش اولان مدرسه معلیمین
La nouvelle école de Brousse.

انسان ، جناب علام حکیمک احسان ایلدیگ چوم عقل و ادراک سامیسنده قوای بدنیسنده زاده ملکات عقلیسنی استعمال ایلک صورتیه یشاقی استمدادنده بولدیشین اولاسرده بوملکاتک تریبه و تقویسنه اتنا ایلک حیوریتدور . ملکات عقلیه و یریجهک تعلم و تریبه دخی سن طقوبینه ایسلامیدر . چونکه اطفاک دماغی اشیا می مرتبه فی عینله خبط ایدن طوقراق جامی کئی کندیسنه ویریلن معلوماتی نامی تامنه اخذ و قبول ایلک استمدادنده بولدیشی حالده سنک تریایدی نسبتده یوقالیبت تناصص و تحویل ایلمدیکندن بیومش ، سن معروف تحصیل کیریش اولانری ایستکان برطرز تریبه تالیع طوقوق قابل اولانقدور . بنأ علیه اولاد صاحب اولانلرک ایلیکک دوشجهسبی و قی کیدن چوجقارنیک تریبه عقلیسنی آتام ایلمکدن عازندر . و تریبهک اسه قهرمانی یک چوقدر بالموم اولمای اطفاک بو قهرمانی حقیبه ییلملری قابل اولسه بیله تأمین مییش ایچون حیور اولانقوی ساسی روزمره دن اختلاص وقت ایدودده چوجقارنی حقیبه تعلم و تریبه مقدر اولدیجهجقاری طیبیدر . آحق اولمای افضال بوکون بوشنجه دن ، چوجقارنی بظانان اعلام و تریبه ایتمک حیوریتدور بولقدن آزاددور . چونکه هی حقیق دولت

بروسه جدیده مدرسه معلیمین
اخیراً بروسمده نامهای جناب جهانیا بیه اضافله توسیم اولان رسم کنادی اجرا قیلان مدرسه معلیمین کتابک ابتدائییه ایچون مقدر مصلحت یقشدیرمک اوزره تأسیس ایلمش برکتک عالی اولوب لی اولهوق الی طلیه قید و قبوله مساعد برصورتده ترکیب اولیشی ومدت تحصیلیه اوج سنه دن عبارت بولمشدر . مدرسه معلیمینک برده ایستمانی قسمی بولوب مملکت تحصیل ایدان اولجی سنه ده ثانویه ایله بوراده تدریسآنده بولدیق بولجهجه مامرسه کسالیله جکگردد . ابتدائی قسمه شمدیلک یوز واجیای حالده ایکی یوز شاگرد قبول ایدیله بیله جکدر . مکتب بروسمهک قرد اعاج مجلهسنده و کورل بر موقدمه انشا ایلمشدر . عرصهسبه برکنده مصارف انتالیسیمی اوچ یوز بیک غرض اولدسندهدر . سایه ترقیاتوایه جناب ملکالده مکملآ وجوده کان بومکتبک رسم کنادنده مصارف مدبری ساداتلر عزیز می اقدسی حضرتلری طرفدن ایراد ایلمش اولان لطفنکتک اهمیته وصورت ترکیبه دائر معلوماتی هتوی اولسیده بروجه زیر نقل ایدرز :

Sevet-i Fünûn, 16. Sene, C. 31, (21 Eylül 1322,)

Azmi Bey, konuşmasının eğitimin önemine vurgu yapan bölümünden sonra, Sultan Abdülhamid döneminde eğitim için önemli okulların açıldığını belirterek sözü bu okulun açılışına getirmiştir ve konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“...İşte derûnunda bulunduğumuz bu binayı muhteşem dahi Şehriyâr-i münevvirü'l-efkâr ve Şehinşâh-ı Meâlî girdâr Efendimiz Hazretlerinin ihyâ-ı maârif nâmına meşhûd-ı bâsire-i şükrân ve mehmedet olan âsâr-ı bî-nihâye-i mülûkânelerine bir zamîme-i nevîn-i bî-adîldir. Binanın bedel-i iştirâsı ile mesârif-i inşaiyye ve tesisiyyesi taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden ihsân ve inâyet buyrulduğı gibi sâye-i maârif-vâye-i Hazreti Hilâfet-penâhide vilayetin en küçük köylerinde dahi küşâd olunmuş ve ba'de ez-în küşâd edilecek olan mekâtib-i ibtidaiyyeye muktedir

muallimler yetiştirilmek üzere leylî bir medrese-i muallimîn ve ona merbut nehârî bir mekteb-i ibtidâî halinde isti'mâlîne ve her ikisinin nâm-ı nâmî-i Cenâb-ı Cihân-bâni ile tevsîmine müsaade-i lütf-âde-i Hazreti Hilâfât-penâhî şâyân buyurmuşlardır. Hamidiye Medrese-i Muallimîn'i ile Hamidiye Mekteb-i İbtidâisi'nden ahâlî-i vilayetin edeceği istifade pek büyüktür. Mektebin leylî olmasından mütevellid muhasenâtdan başka maârif-i umumiyye nezâret-i celilesince mükemmel bir ders programı tanzim ve müteaddid memur ve muallim tayin olunarak vezâif-i idâre ve talim hakkıyla taht-ı te'mine alınmıştır. Müddet-i tahsiliyyisi üç seneden ibâret olan Hamidiye Medrese-i Muallimîn'in müntehi sınıfı şâkirdânı bi'l-münâvebe ibtidâî kısmında muallimlik ederek ma'lûmât-ı müktesebelerini tatbik ve muallimliğe ehliyet ve ve liyakatları olduğu isbât ve tevsik eyledikten sonra mektebden neş'et edeceklerdir.

Bu vesile-i hasene ile de ziver-i zebân-ı musâdakat beyanımız olan fezâyiş-i ömr ve celâl-i Hazreti Veliyyü-ni'met bi-minnet-i uzmâ ve da'vâtını kemâl-ı hulûs ile tekrar eylerim.”²¹

Yukarıda da değinildiği gibi, Medrese-i Mu'allimîn, Bursa'da 1906 tarihinde, Karaağaç mahallesinde elli öğrenci kapasite ile eğitim-öğretime başlamıştır. Okulun öğrenim süresi üç yıl olup, okulun yanında mezun olacak öğrencilerin uygulama yapabilmeleri için bir de ibtidâî kısmı inşa edilmiştir. Okulun kuruluş amacı olarak, “çocukları eğitecek muallimlerin en iyi şekilde eğitilmeleri hedef” olarak belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için de okulun “leylî” (yatılı) olması ön görülmüştür. Üçüncü senede öğrenciler, nöbetleşe olarak Medrese-i Mu'allimîn'in yanındaki ibtidâide mu'allimlik yaparak tecrübe kazanacaklardır. Öğretmen adaylarının okulda okurken, dersleriyle ilgili uygulama yapmaları sağlanmış ve böylece gittikleri köylerde acemilik çekmemeleri sağlanmıştır. Bir belgede okulun ihtiyacı olarak istenen hendese alet ve edevatta bu durum açıkça görülmektedir:

Medrese-i Maullimîn için lâzım olan âlet ve edevât-ı hendesiyye:

Filama	6
Mimar gönyesi	1
Grafometre	1
Mükemmel plançete	1
Su tesviyesi	1
Tesviye ruhu	2
Pusula	2
Pantometre	1

²¹ *Sevet-i Fünûn*, 16. Sene, C. 31, (21 Eylül 1322.), s. 405-406.

Pantoğraf	1
Taksimatl� şahıs*	1
Misaha zinciri	1
Misaha řeridi	1
Demir veted**	6
Üstünc takımı***	1 ²²

Bazı kayıtlarda okulda görev yapan kimseleri dönem dönem takip etmek mümkündür. Buna göre; 1324/1907 senesinde Medrese-i Muallimîne bağlı Hamidiye İbtidaiyesinin muallim-i evveli “müderriş” rütbesiyle görev yapan İsmail Efendi olup, okul yeni açıldığı için başka öğretmen tayin edilmemiştir. Bu tarihte okulda 60 öğrenci, bir de hademe mevcuttur²³. 1325/1908 senesinde de aynı kişi, aynı görevi yapmakta iken, ancak bu sene okulda kendisinden başka 3 muallim daha görev yapmaktadır. Aynı sene elli öğrenci Darümuallimîn kısmında olmak üzere²⁴ okulda bir hademe ile 98 öğrenci bulunmaktadır²⁵.

1325/1908 senesinde okulda müdür olarak Niyazi Efendi, Müdür muavini Arif Hikmet Efendi, Muallim-i Daimi Rifat Efendi, Katib ve Vekiliharç Abdi Bey, Dahiliye memuru Hüseyin Efendi görev yapmaktadırlar²⁶.

1330, 31 ve 32 senelerinde Karaęaç mahallesindeki Hamidiye mektebi, Hisar’daki Hamidiye, Osmaniyeye, Hudavendigâr, Murad-ı Sâni, Darülfeyz, Rehber-i Ma’rifet, Reyhan İnâs, İsa Bey, Apolyond ve Kızıklı mektepleri ile birlikte mücedden inşa ve küşâd olunmuştur²⁷.

Hamidiye Medrese-i Muallimîn’i, Sultan Abdülhamid döneminde bu adla açılmış ve devam etmiş iken, onun tahttan indirilmesinden sonra baştaki ismi çıkarılarak, sadece Medrese-i Muallimîn ismiyle bir müddet eğitim-öğretime devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise ismi “Dârü’l-Muallimîn (Erkek Muallim Mektebi)” olan okul 1927-1928 eğitim-öğretim yılında kapatılmıştır. Okulun binası ise, önce Birinci Ortaokul, daha sonra

* şahıs: Misaha için dikilen ve ittihaz olunan nişan. Şemseddîn Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 726.

** veted: Bir mevkii misâha etmek için nikât-ı lâzimeye dikilen renkli yaprak gönderi. *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1486.

*** üstünc takımı: Cerrahi alet takımı ve bunların muhafazası, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 206.

²² MF. MKT., Dosya no:1113, Gömlek Sıra No.32, Orijinal Kayıt no:101013. (15 Teşrinisani 1324/28 Eylül 1908).

²³ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1324, s. 593.

²⁴ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 340.

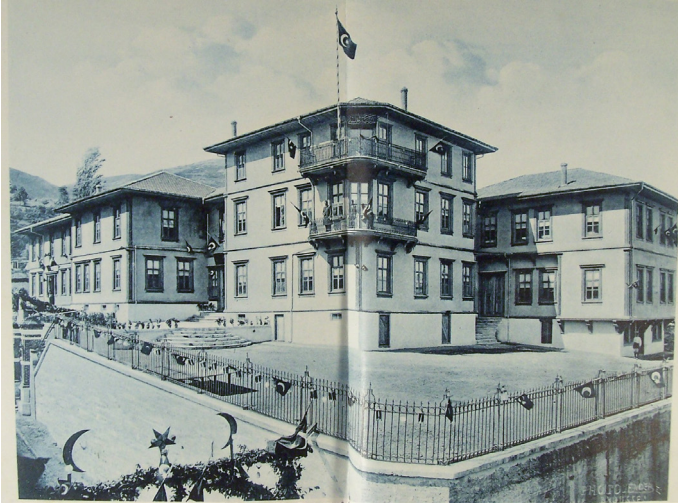
²⁵ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 334.

²⁶ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 369.

²⁷ *Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 335.

ise Çelebi Mehmet Ortaokulu, bir müddet sonra da Lisesi olarak kullanılmaya başlanmış ve halen aynı yerde Çelebi Mehmet Anadolu Lisesi ile adıyla yeni yapılan binalarda yeni bir okul olarak eğitime devam edilmektedir²⁸.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir: Türkiye’de modern eğitime geçiş sürecinde öğretmen yetiştiren kurumlarından birisi olan Medrese-i Mu’allimîn’in kuruluşu, öğretim müfredatı ve diğer yönleriyle araştırılması, Türk eğitim tarihi açısından oldukça önemlidir. Zira Sultan II. Abdülhamid devrinde kurulan okullarda daha önce açılan okulların eksik yönleri tesbit edilerek, bunların telafisi yapılmaya çalışılmıştır. Daha önce açılan dârümuallimîn adıyla açılan okullara ilgi olmadığını gören yöneticiler bu okulunu isminin başına “medrese” ismini ilave ederek, bir anlamda geleneksel Osmanlı eğitim sistemine çağrışım yapmak istemişler ve diğer okullara çocuklarını göndermek istemeyenlerin çocuklarını buraya çekmek istemişlerdir. Ayrıca açılan okullarda uygulama ve staj konularına önem verilmiştir. Bursa’da kurulan Sanat mektebi, Ziraat Mektebi ve İpekçilik okulları bunlara örnek olarak verilebilir. Bu anlamda Medrese-i Muallimîn’in bitişiğine kurulan ve uygulama okulu olan Hamidiye İbtidâî Mektebi bunun en güzel örneklerindedir. Ayrıca Medrese-i Maullimîn’in kuruluş amaçları arasında sayılan ve özellikle köylerde görev yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesine vurgu yapılması bu dönemde eğitimin ücre yerlere kadar götürülmesinin gayretleri görülmektedir.

Okulun Genel Görünümü.
(*Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi*, Sene: 1325, s. 49)

²⁸ Akkılıç, Yılmaz, *Bursa Ansiklopedisi*, Burdef Yayınları, İstanbul 2002, cilt: II, s.835.

KAYNAKÇA

A-ARŞİV BELGELERİ

- BOA, İ.HUS., Dosya:142, Gömlek Sıra No:70, Orijinal No: 1324.
BOA, MF. MKT., Dosya no:1113, Gömlek Sıra No.32, Orijinal Kayıt no:101013.
BOA, MF. MKT., Dosya No:947, gömlek Sıra no:72, Orijinal Kayıt no:80175.
BOA, MF. MKT., Dosya No:993, Gömlek Sıra No:1, Orijinal Kayıt No:85384.

B-DİĞER ESERLER

- Akkılıç, Yılmaz, *Bursa Ansiklopedisi*, Burdef Yayınları, İstanbul 2002, cilt: II.
- Akyüz, Yahya, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, *Türkler*, Editörler: Hasan celâl Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, cilt. XV.
- Altın, Hamza, “1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi Ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13:1 (2008).
- Altın, Hamza, “Osmanlı Son döneminde Muallim Okulları Dışındaki Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Genel Bir Bakış”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1 (2011).
- Ergün, Mustafa, *İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara, 1996.
- Girgin, İsmail, *20. Yüzyıl Başlarında Bursa’da Eğitim Öğretim Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi Sene: 1324, Def’a: 34, Matbaa-i Vilâyet Bursa 1324.
- Hudavendigâr Vilayeti Salnâmesi Sene: 1325, Def’a: 34, Matbaa-i Vilâyet Bursa 1325.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, İstanbul 1970.
- Kodaman, Bayram, *Abdühâmid Devri Eğitim Sistemi*, TTK yayını, Ankara 1999.
- Sevet-i Fünûn, 16. Sene, C. 31, (21 Eylül 1322.), s. 405-406.
- Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.
- Yelkenci, Ömer Faruk, *Türk Modernleşmesi Ve II. Abdülhamid’in Eğitim Hamlesi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012.